

M. NAGY ILONA – VARGA TERÉZ

ÁRPÁD-HÁZI SZENT MARGIT *LEGENDA VETUSÁNAK*
SZÖVEGKIADÁSÁRÓL

(A magyar nyelvű Margit-legenda tanulsága)*

Szent Margit első latin nyelvű legendája, *legenda vetusa* (LV), más néven az ún. *Marcellus-legenda* vagy *Bolognai legenda* ismeretesen egyik fő forrását képezte a Ráskay Lea másolatában (1510) fennmaradt középkori magyar nyelvű Margit-legendának. Ez utóbbinak a latin forrásokkal való összevetése érdekes tanulsággal járt: amikor a cél annak megállapítása volt, hogyan bánt a magyar legenda szerkesztője a vezérforrásának tekintett latin legendával,¹ kiderült, nemcsak az LV segít a magyar legenda megismerésében, hanem fordítva is: a magyar szöveg számos eltérésre hívja fel a figyelmet az LV szövegének nyomtatott kiadásában,² amelyek egyébként legtöbbször rejtve maradtak volna. A tény önmagában, ha a magyar szöveg mögött más latin sejlik, mint amit a nyomtatott forrasszöveg mutat, óvatosan kezelendő, hiszen természetesen több okra mehet vissza. Ilyen például, ha a magyar legenda aktuális forrása az LV egy más redakciója, vagy az, hogy a latinos anyanyelvi szövegekészítés korában a magyar szöveg tükrözhet a forrásától különböző, másik latin kifejezésmintát. Esetünkben belejátszhat az is, hogy az LV ránk maradt latin szövegéről tudjuk, több helyen kivonatos, rövidített, e pontokon pedig éppen származékai segítenek az eredeti teljesebb szöveg – így a magyar legenda forrásának is – bizonyos rekonstruálásában. A szövegek összevetésekor azonban

* A szövegtörténeti vizsgálatokat és a publikáció elkészítését az OTKA K 69.093 sz. tervmunka és a TÁMOP 4.2.1./B-09/1/KONV-2010-0007. számú projekt támogatta. A projekt az Új Magyarország Fejlesztési Terven keresztül az Európai Unió támogatásával, az Európai Regionális Fejlesztési Alap és az Európai Szociális Alap társfinanszírozásával valósult meg. A dolgozat előadásként elhangzott a X. Magyar Ókortudományi Konferencián 2012. május 25-én Piliscsabán.

¹ Erre, illetve a szöveg-összehasonlítás menetére lásd M. NAGY Ilona, *A Margit-legenda (1510) és forrásai (Középkori anyanyelvű szövegek és forrásaik összevetésének módszertanához) = Forráskutatás, forráskiadás, tudománytörténet*, szerk. KOROMPAY Klára, TERBE Erika, C. VLADÁR Zsuzsa, ZSILINSZKY Éva, Bp., Magyar Nyelvtudományi Társaság, 2009 (A Magyar Nyelvtudományi Társaság Kiadványai, 229), 48–62.

² Kiadása: P. BÖLE Kornél, *Incipit vita Beate Margarite de Ungaria ordinis predicatorum = Uő, Árpádházi Boldog Margit szenttéavatási ügye és a legősibb latin Margit-legenda*, Bp., 1937 (A Szent István Akadémia Hittudomány-bölcseleti Osztályának Felolvasásai, III/1), 17–43. – Bőle kiadásának újraközlése fejezetszámozással: Albinus Franciscus GOMBOS, *Catalogus fontium historiae Hungaricae*, III, Budapestini, 1938, 2009–2029; Bőle kiadása szövegjavításokkal, modernebb ortográfiával, fejezetszámozással: *Scriptores rerum Hungaricarum tempore ducum regumque stirpis Arpadianae gestarum* [SRH], ed. Emericus SZENTPÉTERY, reprint kiadás, az utószót és a bibliográfiát összeállította, valamint a függelékben közölt írásokat az 1. kiadás anyagához illesztette SZOVÁK Kornél, VESZPRÉMY László, Bp., Nap, 1999, függelék, 685–709, 795–796.

mindezt figyelembe véve is többször felmerült a gyanú, hogy az LV nyomtatott szövegének olvasata téves (is) lehet, ami szükségessé tette az ellenőrzést a kéziratról, pontosabban annak xerox- és mikrofilmmásolatáról.³ Miután az így kiugró példák esetében a gyanú többször igazolódott, s a kézirat alapján az olvasatot helyesbíteni lehetett, rendszeresen összevetettük az LV nyomtatott szövegét a kéziratéval. (A magyar legenda nem tartalmazza az 1, 51, 55, 59. caputok fordítását, de ezeket is ellenőriztük.) Ezt a munkát közösen – e cikk szerzői – végeztük el, s tanulságát a következőkben tömören foglaljuk össze.

Előljáróban azonban szólnunk kell arról, milyen körülmények között született meg az LV nyomtatott szövegkiadása. Az LV egyetlen latin nyelvű kézírata a bolognai St. Domenico kolostorban került elő, egy más szövegeket is tartalmazó kódexbe, az ún. Bolognai Kódexbe – a továbbiakban BolK. – utolsó egységként bemásolva.⁴ Szövegét Böle Kornél tette közzé 1937-ben, aki azokban az években a domonkos rend hivatalos megbízottjaként intenzíven dolgozott Margit szentté avatásának előmozdításán, amelyet vagy 1938-ra, Szent István vagy 1942-re, Margit halálának évfordulójára szerettek volna elérni. Ennek érdekében többször megfordult Rómában is.⁵ Arra, hogy a bolognai domonkos rendi zárda egyik kódexe tartalmaz egy Margit-legendát, Iványi Béla történész hívta fel a figyelmét – aki egyébként korábban Rómában kutatta a magyar domonkos rendtörténet anyagát⁶ –, s kérte, hogy szerezzé meg ezt számára. Böle maga így ír erről⁷ (bekezdéseit / jellel jelezzük): „1931 elején dr. Iványi Béla szegedi egyetemi tanár, szorgalmas kutató, azt kérte tőlem, hozassak el, vagy ha magam megyek arra, hozzak el Bolognából, az ottani szent Domonkos-rendi zárdából egy kódexet, amelyben egy Margit-legenda is van. / Mikor Rómában a Collegium Angelicum tanáraival beszélgetve említettem, nem lehetne-e egy bizonyos Kódexet bolognai zárdánkból megkapni, mert abban valami Margit-legenda is van, azt válaszolta P. Canal Archivarius, hogy neki ez a Kódex itt is meg van [sic] fényképekben. / Elhozva tőle, mohón hozzáálltam az olvasásához és egyszerűen a B. Margit régi zsolozsmájának latin szövegét véltem felfedezni egyik-másik részében. [...] Nemsoká rájöttem, ez az a legenda, amelyet régen keres a Margit-iro-

³ MTAK Mikrofilmtár, A. 2698/II. Margit-legenda. A mikrofilm Klaniczay Tibor gondoskodásából került az Akadémiai Könyvtárba, lásd KLANICZAY Gábor, *Előszó* = KLANICZAY Tibor, KLANICZAY Gábor, *Szent Margit legendái és stigmái*, Bp., Argumentum, 1994 (Irodalomtörténeti Füzetek, 137), 8. Itt köszönjük meg Katona Szidónia szíves segítségét a mikrofilm digitális másolatának megszerzésében.

⁴ A Bolognai Kódexbe került szöveg provenienciáját KLANICZAY Tibor kutatta ki. Eszerint az eredetileg Velencében készült kódexbe 1409–1410 között másolták be a legendát, amelyet a budai domonkosok küldtek a velencei prior kérésére, aki Margit stigmatizált hírének igazságát akarta kideríteni (*A Margit-legendák történetének revíziója* = KLANICZAY–KLANICZAY, *i. m.*, 17–91, itt: 38 skk.). Külön felhívta a figyelmet arra is, hogy a *legenda vetus* szövegéhez ott az 1276. évi szentségvizsgálatot végző pápai követek jelentése és a vallomások elejének részlete (három és fél vallomás) is csatlakozik.

⁵ BÖLE, *i. m.*, 8. A szövegkiadás történetének rövid összefoglalását lásd SZ.[OVÁK] K.[ORNÉL] = SRH 795–796.

⁶ DEÁK Viktória Hedvig OP, *Árpád-házi Szent Margit alakja a XX. századi kutatások tükrében* = *A Domonkos rend Magyarországon*, szerk. ILLÉS Pál Attila, ÓZE Sándor, ZÁGORHIDI CZIGÁNY Balázs, Piliscsaba–Bp.–Vasvár, 2007, 295–307, itt: 295.

⁷ BÖLE, *i. m.*, 12.

dalom!” Mindebből kiderül, hogy Bőle fényképmásolatokban jutott a legendához, azokról írta le a szövegét, miután felismerte annak értékét s egyes részleteit ismerősnek is találta Margit régi zsolozsmájának szövege alapján.

A Bőle által leírt és kiadott szöveg még kétszer jelent meg, ami nagyban megkönnyítette, hogy szélesebb körben elérhető legyen. Ugyanakkor közlésmódja is tökéletesedett: Gombos kaputszámozással látta el a korábban tagolás nélkül közölt szöveget, s nyilvánvaló elírásaiból többet javított,⁸ az SRH reprint kiadásának függelékében való közlése pedig modernebb szövegkiadáói elveket követett: további szövegjavításokat tett, különösen helyesírásán, központozásában, ami általában jelentősen segíti a szöveg értelmezhetőségét, s szövegkritikai jelzésekkel jelölte meg az addigi módosításokat is. Az eredeti kiadás így lényegében már jól kezelhető, sok tekintetben könnyebben értelmezhető szöveggé vált. Ez lehet a benyomásunk róla, míg a magyar legenda szövegével nem szembeesítjük.

Középkori szövegeink régi kiadásaival kapcsolatban nemrégiben Szovák Kornél⁹ hívta fel a figyelmet arra a – főleg az MKLSz. készítése során tapasztalt – meglepőnek tűnő tényre, hogy a kéziratok leírói nemegyszer ugyan jó latinos felkészültséggel, de kevésbé gyakorlott paleográfiai készséggel rendelkeztek, s az így közölt szövegekben számos eltérés fedezhető fel a kézirattal való összevetés során. Esetünkben is hasonlóról lehet szó. Nem kétséges, hogy Bőle Kornél, aki híres szónok és egyházi lelkesítő író volt, alapos ismerője volt a Margittal kapcsolatos latin nyelvű emlékeknek, illetve az egyházi latin nyelvhasználatnak. Mégsem volt azonban kifejezetten tudományos kutató.¹⁰ Maga nem tér ki arra, milyen minőségű (és nagyságú) fényképekről írta át a szöveget, de paleográfiai gyakorlata az ide szükségesnél valószínűleg kevesebb volt, ami neki nem is róható fel. A kézirat nehezebben olvasható helyeinek, rövidítéseinek feloldásában viszont a nehézségeken bizonyára átsegítette a témában és az egyházi nyelvhasználatban való alapos jártassága. Az átírás hitelességének ellenőrzéséről is igyekezett gondoskodni, amint írja,¹¹ szaktekintéllyel felülvizsgáltatta, valószínűleg nem rajta múlt, hogy az utóbbi is átsiklott bizonyos nehezen olvasható helyeken. Később pedig az eredeti kódexet is felkereste Bolognában s áttanulmányozta, ekkor azonban aprólékos összevetésre már nyilvánvalóan nem került sor.

⁸ Arra vonatkozóan, hogy Gombos javításai a kézirattól függetlenül születtek-e, nincs közvetlen információnk. Mindenesetre Bőle már 1931-ben a Szent István Akadémián tartott előadásában ismertette a latin legenda megtalálását, s azt a felfedezését, hogy a korábbi nézettől eltérően szerzője magyar ember. Bőle 1937-es szövegközlését röviddel követte Gombos újraközlése, amelyben feltűnően sok a kéziratban szereplővel azonosra javított alak (lásd cikkünk függelékében), s kaputszámozása is – amelyre Bőlenél semmi utalást nem találunk – igazodik a kézirat bekezdéseihez. Bár az utóbbit a származéklelegendák is elősegíthették, e tények együtt felvethetik a gyanút, hogy Gombosnak módja lehetett esetleg futólag belenézni a kéziratba.

⁹ SZOVÁK Kornél, *Supplementum ad Lexicon Latinitatis Medii Aevi Hungariae A–I: Pars prima et secunda*, akadémiai doktori értekezés tézisei, Bp., 2011, 4. – Itt mondunk köszönetet Szovák Kornélnak, aki szíves szaktanácsaival segítette munkánkat és a nyomtatott latin legenda digitalizált szövegét is rendelkezésünkre bocsátotta.

¹⁰ DEÁK, *i. m.*, 295.

¹¹ BŐLE, *i. m.*, 12.

A következőkben lássunk tehát néhány példát olyan szöveghelyekről, amelyek javítandó voltára közvetlenül vagy közvetve a magyar legenda szövegével való összevetés hívta fel a figyelmünket. Az olvasat helyesbítése vagy a szöveg javítására tett javaslataink, s esetenként a kézirati faksimile bemutatása mellett kitérünk arra, hogyan vezet rá a helyes megoldásra a középkori magyar fordítás, valamint hogyan erősítik azt meg más (elsősorban német) származéklegendák.¹² A magyar legenda szövege természetesen nem mindig tekinthető mérvadónak, nemegyszer azonban, mint látni fogjuk, meggyőzően világít rá az eredeti értelemre. Rámutatunk továbbá, hogyan korrigálandó a helyes olvasat nyomán az LV mai magyar fordítása,¹³ ami nemcsak az érdeklődőknek szánt olvasmány, hanem a szakirodalomnak is szüksége van rá. Végül függelékben csatolunk egy listát a javítandókkal, amely – amíg elkészül az LV kívánatos új szövegközlése – remélhetőleg betölti azt a szerepet, hogy ne kerüljenek hibás adatok további felhasználásra, idézésre. (A bal oldali oszlopban idézzük az LV példáit az SRH-beli közléséből, s a javítandó részt benne alápontozással jelöljük. Az általunk tett javítását fekvő nyíl után vastagon szedve közöljük. A jobb oldali oszlopban pedig a magyar szöveget idézzük, félkövér szedéssel a forrás javításához segítő részletet. A szögletes zárójelben Böle kiadásának lapszáma áll.)

A szent ősök életszentségének példái között László királyról a nyomtatott szövegben ezeket találjuk:

LV 12. c.: [Revolvebat crebrius secum et conferebat cum aliis interdum progenitorum suorum vitam et vite sanctitatem ...] Sancti quoque Ladislai regis, qui glorioſa → ~**am** regni gubernatione → ~**em** et defensionē → ~**em** adversus invasores, maxime insultus paganorum partium orientalium, ut scriptum continet Ungarorum, amministrans frequentissime **causam clericis** → **tamen eleemosynis** iusticiis regalibus et in (?) orationibus ac ceteris sanctis [22] operibus vacans et quiete corporis relegata noctes ducebat insomnes, cuius sanctitati usque hodie curatio nis beneficia crebra perhibent testimonia.

MargL. 47: Esmeez ez zent vz · meg gondolya vala · zent lazlo kýrlnak eletyt · hogký mager orzagnak dichevsseges byrodalmat es oltalmazast zolgaltatuan · az <po> puztehtoknak [.] le ellene · jelesevl poganoknak ellene · **de maga azert** ez zent kýral gýakorta · **alamisna adasokba** · kýralý jgassagokba · es jmadzagokba · es egyeb jozagos myelkevdetevkben magat foglaluian · meeg ennek felette az testnek nyvgodalmat el veuen · az eýet visely vala alom nekevl · kinek ev zentsegerevl byzonsagot teznek mynd ez may napýg · Az gyogyvlasoknak gýakorta valo jo tetely
Vö. még J. V. VI. c.: [Dy selig junkfraw M. het stetz

¹² A magyar legenda (MargL.) kiadása: *Szent Margit élete, 1510*, a nyelvemlék hasonmása és betűhű átírata bevezetéssel és jegyzetekkel, kiad., jegyz. DÖMÖTÖR Adrienne, PÓLYA Katalin, bev. P. BALÁZS János, Bp., 1990 (Régi Magyar Kódexek, 10). Írásunkban e kiadás javított szövegéből idézünk, amely jelenleg a magyar legendát latin forrásaival együtt bemutató, fejlesztés alatt lévő elektronikus adatbázisunkban érhető el a következő címen: http://deba.unideb.hu/deba/Margit-legend_a_Szent_Margit_elete_1510 (2012.10.31). Az LV idézendő származékai: Jorg Valder (Falder-Pistoris [J. V.]) legendája: HORVÁTH Cyrill, *Johannes Vercellensis és a magyar Margit-legend_a*, Bp., 1908 (AkNyÉrt. XX/8); SALACZ Gábor, *Árpád-házi Boldog Margit tössi legendája* [Tössil.], Pécs, 1940.

¹³ Itt csak az utolsó teljes fordítást vesszük figyelembe, amely a latin szöveg zökkenői ellenére a lehetőségek szerint általában korrekt, jó magyarságú, s amelyet rendszerint idéz a szakirodalom, amikor magyar szöveggel hivatkozik a legendára: *Boldog Margit élettörténete*, ford. BELLUS Ibolya = BELLUS Ibolya, KLANICZAY Gábor, SZABÓ Zsuzsanna, *Árpád-házi Szent Margit legrégebb legendája és szentéavatási pere*, Bp., Balassi, 1999, 27–57.

in iren gedechtnüsz.] ... Sein reyches **almusen**. daz er mit teylt hat den armen. Sein emsziges peten.

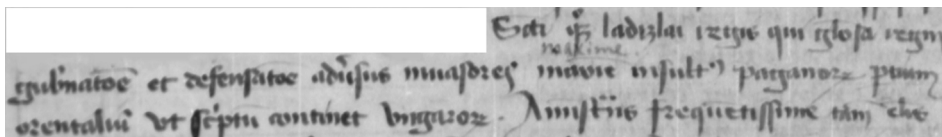
Bors. XIV. c.: Sancti quoque Ladislai regis preclara gesta revolvens, qui **eleemosynis** et bonis operibus regnum gubernando profecit, multum incitabatur.

A kipontozott helyen önmagában is feltűnő a gondolatmenet sutasága. Az *amministrans* participium módhatározói bővítményeként szerepel az országirányítás és védelem nagyszerű munkája (*gloriosa regni gubernatione et defensionem*), tárgyaként pedig az egyházi ügyek (*causam clericis?*), mintha az előbbieket ezek intézésének lennének kísérő körülményei. Az *amministrans* participiumhoz valóban szükséges egy tárgy, s a magyar szöveg – amely a zsúfolt mondatot szokása szerint tagoltabban adja vissza, bár nem hibátlan, de a kritikus helyeken jól igazít el – sejteti, hogy az irányítás („szolgáltatás”) tartalma eredetileg az ország kormányzására és védelmére vonatkozhatott. Egyházi ügyet az nem említ, hanem alamizsnaadást, s az ellentétes kötőszóval (*demaga* ’de, azonban’) rávilágít arra, hogy a folytatásban leírt kegyességi stb. cselekedetek az előbbiekkal megengedő (enyhe ellentétes) viszonyban állnak. Az alamizsnaosztás szövegbeli jelenlétét megerősíti Jorg Valder fent idézett 15. századi német fordítása is. A kézirat kópiájából aztán kiderül, hogy a BolK. több helyének téves olvasatáról van szó (1. ábra): az *amministrans* tárgya a *gloriosam [...] gubernationem et defensionem*, ahol a nazálsjelek talán nem látszhattak a Böle által használt fényképmásolaton, két másik rövidítést pedig félreértve oldott fel a nyelvtani mintázat (ti. az *amministrans* bővítményszerkezete) szükséglete szerint. A hibához hozzájárulhatott, hogy a kézirat *elis* rövidítése a fényképen könnyen *clis* formának tűnhetett. A két kérdéses rövidítés a *tamen eleemosynis* formákat takarja, s az általunk javított olvasattal a szöveg értelmezhetővé válik. Kisebb probléma ugyan még a *vacans* participium bővítményei között megjelenő *in* prepozíció (*in orationibus*). A többi bővítmény (*eleemosynis* stb.) előtt ugyanis, amelyek ugyanattól függenek, nem szerepel. Elegendő lenne a puszta esetalak (egyébként is dativus), tehát a prepozíció vagy fölösleges, vagy az első bővítmény elé illene. Ez azonban a mondat értelmét már nem befolyásolja. Mai, Bellus Ibolyától készített fordítását¹⁴ a megfelelő helyen eszerint így módosíthatjuk: „Gondolkodott Szent László királyról is, aki – mint ezt a magyarokról szóló írás tartalmazza – az országot dicsőségesen kormányozta és megvédte a rá támadókkal szemben, főként a pogányoknak a keleti részekbe történő betörései ellen. Mégis igen gyakran (azonban) királyi igazságossággal alamizsnaadásokba/alamizsnálkodásokba és imába és egyéb szent cselekedetekbe merülvén testi nyugalomáról is megfélelkezett, s álmatlanul virrasztotta át az éjszakákat. Szentségéről mind a mai napig tanúskodnak a gyakori gyógyulások jótéteményei.”

¹⁴ Vö. Boldog Margit *élettörténete*, 34: „Gondolkodott Szent László királyról is, aki – mint ezt a magyarokról szóló írás tartalmazza – az országot dicsőségesen kormányozta és megvédte a rá támadókkal szemben, főként a pogányoknak a keleti részekbe történő betörései ellen. A magyar államot irányítva gyakran mélyedt el egyházi kérdésekben, királyi ítéletekben, beszédekben, és egyéb szent munkákban; testi nyugalomáról is megfélelkezett, s álmatlanul virrasztotta át az éjszakákat. Szentségéről mind a mai napig tanúskodnak a gyakori gyógyulások jótéteményei.”

ItK

Irodalomtörténeti Közlemények
2034. CZXK évfolyam 30. szám

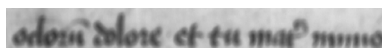
1. ábra

A következő példa kérdéses helyén a szövegkiadás már javításon ment át: az első két közlésben (Böle, Gombos) szereplő *tumatus* formát, amely a penitens nőre vonatkozott volna, az SRH-ban a nőnemű *tumata* váltotta fel. A kéziratban az itt értelmezhetetlen *tu mater* formák olvashatók (2. ábra), ami szavankénti másolásból adódó szövegromlás lehet. *Tumatus* 3 formát azonban nem ismernek a szótárak, melléknévként, melléknévi igenévként *tumens*, *tumidus* 3 'dagadó, dagadt', igeiként *tumeo* 2, -ui és *tumescio* 3 -ui szokásos (pl. Fin.), amelyek egyikéből sem vezethető le az itt szereplő jelző. A magyar legenda „daganat miatt” kifejezése által sugallt *tumore* kiegészítés azonban, amelyet az egyik német nyelvű származékleghenda is támogat (vö. mai német *die Geschwulst* 'daganat, tumor') valószínűleg megfelelően rekonstruálja az eredeti szöveget, annak stílusába illő¹⁵ párhuzamos szerkesztéssel, s összecsendítő páros declinációs végződésekkkel. A szövegromlás a *tumore* forma *r* betűjéből indulhatott ki, amelyet egy másoló *t*-nek vélhetett, s ezután az etimologizáló hajlam mechanikusan ketté tagolta a szót. A BolK. egyébként, amelyről tudjuk, hogy a beleírt szöveget legalább kétszer másolták le – ti. amikor Budáról küldték, majd ott helyben –, nem egy esetben tartalmaz másutt is elírásokat.

LV 37. c.: Penitens quedam, nomine Elsa, natione Theutonica de Wancii castro octo annis continuo oculorum dolore et **tumata**, → **tum[ore]** nimio, carne genarum supercrescente et oculos operiente ceca permanebat.

MargL. 152: Vala nemely penitencia tarto kynek vala neue evlse · es vala nemet · Ez nyolc eztendeyg zevnetlen zenvede zemeynek faýdalmat · es az nagy **dagnagnmýatta** · az ev orchayanak husa fel neuekevduen · es az ev zemeyt <az> be fedý vala az ev orchayanak dagatod husa · ezenkeppen vakon marad vala meg ·

Vö. Tössil. LXVII. c.: was ir **die geschwulst** als gross vff den ogen vnd vff den húfflin der ogen, das ir das flaisch die ogen vber gieng
(J. V. XIII. 8. erősen rövidít)

2. ábra

¹⁵ Az LV stílusára lásd M. NAGY Ilona, *Über den Stil der ältesten lateinischen Legende von der Hl. Margit aus der Arpadendynastie*, Acta Classica Universitatis Scientiarum Debreceniensis, 40–41(2004–2005), 391–399; magyar változata: Uő, *Árpád-házi Szent Margit legrégebb latin nyelvű legendájának stílusáról = Classica – mediaevalia – neolatina: Acta conventus diebus undecimo et duodecimo mensis Maii anno MMIV Debrecini habiti*, ed. Ladislaus HAVAS, Emericus TEGYEY, Debrecini, 2006, 121–129.

ItK

Irodalomtörténeti Közlemények 2034. CZXK évfolyam 30. szám

A kérdéses mondat mai fordítása¹⁶ így módosulna: „Egy bizonyos Elza nevű, német származású bűnbánó leány, aki Vác városában élt, szemének szüntelen fájdalma és *igen nagy daganata miatt*, minthogy az archúsa ránőtt a szemére és elfedte azt, nyolc évig vakságban élt.”

A harmadik példánkban a Böle által kiadott szöveg *obstructis* formája eltér ugyan a kéziratától, de mivel tartalmilag illik a kontextusba, a további szövegközlők nem kifogásolhatták, s a magyar „kontrollszöveg” nélkül valószínűleg nem is okozna feltűnést, a szöveg hibás voltára a nyomtatásban lényegében csak az *in potentiis* részlet prepozíciója figyelmeztet.

LV 17. c.: [sc. soror Margareta] tam fratres, quam sorores ac alias quaslibet personas religiosas rogabat et rogari faciebat instare precibus apud Deum, ut dextera sue potentie ~~obstructis~~ → **constrictis** et refrenatis ~~in quorum~~ → **iniquorum** potentiis defenderet innocentes

MargL. 83: kerý vala ez zent vzv · mýnd az fraterevket · mýnd az sororokat · es mýnden egýeb zerzetevsveket · es kerettety vala egýebekel es · hogý kevnýergenenek az vr istennek alazatos kevnýergessel · hog az vr mendenható isten · az ev jogýanak hatalmaual · **meg zorcha** · es meg ehnyche · az **kegyetleneknek** hatalmokat · es meg oltalmazýa az artatlanokat

Böle nem jelzi, hogy javított a kéziratban, pedig a tőle közölt *obstructis* helyén a BolK.-ben *constrictis* olvasható, az *in potentiis* leírásakor pedig kimaradt egy szó: a kódexben *in quorum potentiis* áll (3. ábra). Az előbbiről, ha nem egyszerűen elnézte, észrevehette Böle, hogy nem illik a kontextusba: Margit nem a hatalmasok hatalmának felépítését kéri Istentől, hanem ellenkezőjét: annak lerombolását. A tartalom helyreigazítására ezért feltehetően az igei prefixumot cserélte ki, s így az ige ellentétes, a szövegbe illő értelmet kapott: *construo* ’összerak, felépít stb.’ – *obstruo* ’szétszed, lerombol, gátol stb.’. Az, hogy az *ob-* forma hajlamos-e általában *com-*á romlani, nemigen merülhetett fel ennek során. Az eredeti változatot itt a magyar szöveg „megszorít” szava árulja el: a BolK. hibás *constrictis* alakja *constrictis* formára javítandó, ami egy betű elírásával, a hasonló szóalakoknak a mechanikus másolás során való keveredésével jól magyarázható. A *constringere* igét az MKLSz. tanúsága szerint alkalmazták a hatalommal összefüggésben, a ’hatalmat korlátozó’ kifejezésben, vö. az ige A1cγ jelentése alatt (de potestate): Nolent constringere praelati potestatem regis ... in aliquo (Decr. 1498. 26[1]). Az LV szóban forgó helye e használatra nyújt egy korábbi példát. A nyomtatott szöveg *in potentiis* kifejezése helyén a kéziratban álló *in quorum potentiis* szerkezet pedig, amint a magyar legenda „kegyetleneknek hatalma” kifejezése tükrözi, *in[i]quorum potentiis* formára javítandó. A fenti hely mai fordítása¹⁷ ennek megfelelően így módosulhat: „kérte és kérte a frátereket, sororokat s minden más istenes személyt, könyörögiene kitaróan Istenhez, könyörögiene kitaróan Istenhez, hogy fékezze meg a hatalma ellen lázadókat s jobbjával védje meg az ártatlanokat.”

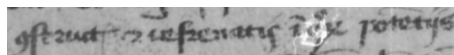
¹⁶ Vö. Boldog Margit élettörténete, 47: „Egy német származású, Elza nevű bűnbánó leány, aki Wancium várában élt, nyolc évig szüntelenül szenvedett szeme fájalmától és dagadtságától. Mikor pedig az archúsa túlzottan megduzzadt és elborította a szemét, megvakult.”

¹⁷ Vö. Boldog Margit élettörténete, 37: „kérte és kérte a frátereket, sororokat s minden más istenes személyt, könyörögiene kitaróan Istenhez, hogy fékezze meg a hatalma ellen lázadókat s jobbjával védje meg az ártatlanokat.”

ItK

Irodalomtörténeti Közlemények
2034. CZXK évfolyam 30. szám

hogy *jobbjának hatalmával korlátozva és megfélekezve/megzabolázva a gonoszok hatalmát, védje meg az ártatlanokat.*”

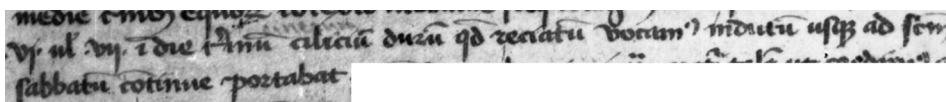
3. ábra

Egy további helyen az LV szövegkiadásában arról olvasunk, hogy halála előtt hat vagy hét évvel Margit napközben egy harmadik durva, hálósznak (*reciatum*) nevezett ciliciumot öltött magára, melyet nagyszombatig viselt. Margittal kapcsolatban ugyan többször említi a legenda ciliciumot, először gyerekkorában, amelyet még nem tudott viselni (4. c.), később a félig gyapjúból, félig lószőrből készültet (10. c.), a „harmadik” jelzöt legfeljebb ezekhez képest érthetjük, de mivel a ciliciumok száma a legendában nem kap hangsúlyt, a tartalom kissé zökken. Pusztán ezen akár át is siklik az olvasó, egyértelműen rámutat azonban a „tertium” szónak a környezetétől idegen voltára, hogy az a rímes fogalmazásból, amely a tartalmilag hangsúlyozni kívánt helyek sajátja,¹⁸ a jelzett szavától elszakadva sután emelkedik ki, erősítve ezzel a tartalmi zökkenőt is.

LV 10. c.: Ante transitum autem suum / annis VI vel VII in die **tertium** → cinerum / cilicium durum, quod reciatum vocamus, indutum / usque ad sanctum Sabbatum / continue portabat

MargL. 40/25–41/2: Azonkeppen az <v> negven napokban **hanuazo zerdatvl** mynd husuetyk ciliciumot visel vala

A hely valódi olvasatáról, hogy ti. a rövidítés feloldása *tertium* helyett (*in die cinerum* (4. ábra), megbízhatóan igazít el a magyar legenda: Margit hamvazószerdán öltötte magára ezt a fajta ciliciumot. Ezzel a rímes prózai olvasat által kiemelt részlet is értelmet kap: hamvazószerdától nagyszombatig gyötörte ezzel magát. A kézirat kópiáján egyébként látszik, hogy más, vékony tintával nyilván egy későbbi kéz fölé írta a rövidítés helyes feloldását. A kézirat pontosabb vizsgálata mutathatja meg, hogy ez mikor történhetett.

4. ábra

A részlet magyar fordítása tehát: Halála előtt hat vagy hét évvel *hamvazószerdán* durva ciliciumot öltött magára, melyet reciátumnak nevezünk, s azt viselte folyamatosan egészen nagyszombatig.¹⁹

¹⁸ Lásd a 15. jegyzetet.

¹⁹ Vö. *Boldog Margit élettörténete*, 32: „A halála előtti hatodik vagy hetedik évben azt a harmadik, durva ciliciumot, amit reciátumnak hívunk, egészen szombat szent napjáig hordta folyamatosan...”

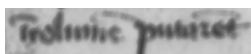
ItK

Irodalomtörténeti Közlemények 2034. CZXK évfolyam 30. szám

Az újabb példában a legenda egy eszt vesztett nő gyógyulását írja le, akinek közellái Margithoz könyörögtek. A történet végén a nyomtatott szövegben a *putarunt* forma áll, ami kérdéses lehet: „a meggyógyult nőt, amint a sírhoz jöttek az eset tanúival, egészségesnek találták.” Kik? Az eset tanúi, akik a gyógyulttal együtt jöttek, s már jól tudták, hogy meggyógyult? Vagy a sírnál levő idegenek? Ez esetben – határozatlan alanyra vonatkozva – nem állhatna az ige aktív alakja. A BolK.-ben itt *putarent* formát látunk (5. ábra), ezt javította a kézirat leírója a legenda szövegében szokásos indicativusi összevont formára, valószínűleg mivel a coniunctivusi praeteritumot – joggal – indokolatlannak látta. Probléma továbbá, hogy a csodát tapasztalók és tanúi nem így szoktak viselkedni, hanem úgy, hogy bemutatják a gyógyultat másoknak bizonyágként, például a sírnál az ott lévőknek.²⁰ Így látjuk például az LV 42. caputjának végén: Hunc puerum sic meritis virginis Margaretae suscitatum *presentialiter* preposito et capitulo [...] et venerabilibus patribus episcopis [...] *presentaverunt* (vö. MargL. 161/4: Ez meg holt gyermekeket [...] kÿ zent margÿt azzonnak erdeme mÿa fel tamadot vala · nÿluan meg mutataak obudaÿ prepostnak...); hasonlóan a 43. caput végén: vicinis [...] concurrentibus filium, quem mortuum tota nocte planxerant, meritis virginis Margaretae gaudentes *vivum presentarunt* [...] eundemque parentes supremi pontificis inquisitoribus *incolumem presentarunt* (vö. MargL. 164/17: eleueneen mutatak meg; uo. 25: az papa kevuetynek es · meg mutatak az gyermevkevth). A magyar legenda szövege is arra utal, hogy hasonlóan végződhetett ez a történet is. A téves olvasatra pedig az adhatott okot, hogy a szó elejéről a BolK.-ben elmaradt a rövidítésjel, s a *p* betűt követő *-n* könnyen vélhető *u*-nak: *p[re-se]ntarunt*.

LV 40. c.: Pro hoc non tantum sui amici, sed et vicini compassionem ducti facto voto debito merita sororis virginis Margarete fideliter implorantes et mentis alienate plenam recuperationem et corporis perfectam obtinuerunt sanitatem. Sanatamque ad sepulcrum dicte virginis rei facte multis cum testibus venientes incolumem *putarunt* → *presentarunt*.

MargL. 155: vala ev elmeetv el jdegenedet · es sokaktv alehtatÿk vala evrdevn gevsnek · kyert tartatÿk vala meg <vaz>a vasaztatvan · kynek okaert nem chak ev barátÿ · de meeg ev zomzedÿ es <u> kenÿerevlnek vala ev raÿta · ffogadast tevnek · kerueen zent margÿt azzonnak erdemet es ez elmeyetv el jdegenÿevlt azzonyallatnak tevkelletevs egesseget nyere-nek · es meg gyogyvlnaan zent margÿt azzonnak koporsoyahoz hozak · es ez dologrol sok tanokkal byzonsagot tevnek · es ez azzonyallatot egessegben **eluec mutatak** byzonsagval · : - -

5. ábra

²⁰ Erre lásd KLANICZAY Gábor, *A csodatörténetek retorikája a szentté avatási perekben és a legendákban = Religió, retorika, nemzettudat régi irodalmunkban*, szerk. BITSKEY István, OLÁH Szabolcs, Debrecen, Egyetemi Kiadó, 2004 (Csokonai Könyvtár: Bibliotheca Studiorum Litterarium, 31), 29–49.

ItK

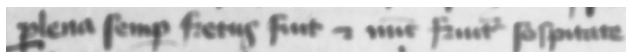
Irodalomtörténeti Közlemények 2034. CZXK évfolyam 30. szám

A fentiek alapján a kérdéses hely mai fordítása így módosulhat: „Az eset sok tanújával az említett szűz sírjához mentek, s a gyógyult asszonyt *egészségesen bemutatták*.”²¹

Egy újabb, a Margit érdemei által csodálatosan meggyógyított kisgyerek további sorsáról szóló részletben szintén rámutat a magyar fordítás a szöveg helyes értelmére, bár némi tartalmi zökkenő magában a latin szövegben is felhívhatta volna a figyelmet a téves olvasatra.

LV 56. c.: sanitati [...] restitutus usque in presentem diem plena semper fructus → fructus fuit et nunc fruitur sospitate. *MargL. 192: meg gyógyvlla [...] Az vtan es meg rada nagy jo tevkelletevs Egessegben*

Nem egészen logikus, hogy a már meggyógyult ember máig mindig bizakodjék a teljes egészségében, minthogy a bizakodás éppen a gyógyulás elérését célozza, bár nem lehetetlen. Az *et nunc fruitur* részletnek az előzményhez való kapcsolódása azonban eléggé utal rá, hogy az igei nyomósító szerkezet kedvelt mintázatáról van szó: ugyanazon ige különböző nyelvtani formáit párosítjuk tartalmának erősítésére, hatókörének kiterjesztésére. Például a cselekvők széles körét jelzi a cselekvő és a műveltető ige kapcsolata: MargL. 84: „Ezeket *kerj · es kerettetj vala vr* istentevl ez zent vzv”: *rogabat et rogari faciebat*; a nagyobb időbeli kiterjedést pedig különböző időalakok párosítása: HorvK.²² 1: „mýkron istennek dýchevseges zvleýe vzv maria · mynkevnc zamlalhattatlan jokat *tevt es tezen*”: *cum gloriosissima dei genitrix virgo Maria continue conferat inenarrabilia nobis et contulerit beneficia*. A gyógyult állapot folytonos fennállása szintén ugyanannak az igének különböző időalakjaiból alkotott párral jelezhető, ezt a sémát töri meg a fenti olvasat. A BolK.-ben szereplő forma talán fényképen valóban nem volt könnyen olvasható (6. ábra): az *r* utáni betű *c*-nek vagy *e*-nek is látszhatott (*frctus / fretus*). A *fretus* tűnhetett könnyebb olvasatnak, azonban a *frctus* rövidített formáról van szó, amely a *fructus* alakot képviseli, s a mondat helyesen: „semper *fructus fuit* et nunc *fruitur* sospitate.” Ez alapján a mai fordítás így hangozhat: „teljesen meggyógyulván mind a mai napig végig tökéletes egészségnek *örvendett* és *örvend* most is.”²³

6. ábra

További hasonló helyeket idézhetnénk, amelyek a kézirat alapján korrigálhatók, illetve korrigálandók, s ezzel a szöveg is érthető lesz. Többek között a „békítő” (15. c.: *pacatorius*) beszéd helyett könyörgőről (*precatorius*) van szó, a seprések poráról (*scopa-*

²¹ Vö. Boldog Margit élettörténete, 48: „Az eset sok tanújával az említett szűz sírjához mentek, s az asszonyt épnek és egészségesnek találták.”

²² HorvK. = Horvát-kódex, 1522, Bp., Magyar Nyelvtudományi Társaság, 1994 (Régi Magyar Kódexek, 17).

²³ Vö. Boldog Margit élettörténete, 56: „meggyógyult, mind a mai napig bizakodott, s most is teljes épességnek *örvend*.”

tionum) s nem a „seprőkérő” (4. c.: *scopatorum*), kegyességi feladatokról (*pietatis officia*) s nem „tisztaságiakról” (13. c.: *puritatis officia*), a fejét Margit vélumával kézenfekvőnek látszóan „befedő” (52. c.: *caput cooperiens*) király képe is csalóka, ehelyett az áll, hogy a király felismerte (*comperiens*) a fejére tett vélumot stb.

A magyar Margit-legenda forrásának tanulmányozása tehát elvezetett bennünket Margit *legenda vetus*ának nyomtatott szövegében megbújó, sokszor észrevétlen hibák felfedéséhez és nagyrészt helyesbítéséhez is. Ez nem melleleg rávilágít arra is, hogy a magyar legenda szokásosan elmarasztalt fordításának kérdése felülvizsgálatra szorulhat. A Margit-kutatásnak pedig érdeke, hogy az LV javított szövege mielőbb elérhető legyen,²⁴ hogy a legrégebb latin Margit-legenda irodalmi értékelése megbízhatóbb szövegre támaszkodhasson, s modern fordítása²⁵ és a belőle lezármazott legendák vizsgálata számára a lehetőségekhez mérten megfelelő szöveg álljon rendelkezésre.

Függelék

1. A *Legenda vetus* nyomtatott szövegének²⁶ olvasati, másolás- és sajtóhibái a Bolognai Kódex alapján javítva:

1. c.: *omnis honor et gloria* helyett *est omnis honor et gloria*; 4. c.: *pulveribusque scopatorum* helyett *pulveribusque scopationum*; 4. c.: *denigare* helyett *denigrare*; 5. c.: *bonorum sororum* helyett *bonarum sororum* (vö. G.); 5. c.: *dicta est Sancte Marie* helyett *dicta est insula Sancte Marie*; 6. c.: *usque alterum prandium* helyett *usque altum prandium*; 6. c.: *ymaginibus piis* helyett *ymaginibus prius*; 6. c.: *oratione* helyett *in oratione*; 7. c.: *ac se* helyett *ac si*; 10. c.: *sese gaudenter occupari* helyett *sese gauderet occupari*; 10. c.: *in die tertium cilicium durum* helyett *in die cinerum cilicium durum*; 11. c.: *confortabat* helyett *confortabant* (vö. B., G.); 11. c.: *mitius ageret* helyett *mitius secum ageret*; 11. c.: *querentes supervacuas* helyett *quietes supervacuas*; 11. c.: *culmen, virtutem* helyett *culmen virtutum*; 11. c.: *ascenderit* helyett *ascenderint* (vö. B., G.); 11. c.: *in Dei amore* helyett *et in Dei amore* (vö. B., G.); 11. c.: *sollicitus* helyett *sollicitius*; 12. c.: *gloriosa regni gubernatione et defensionem* helyett *gloriosam regni gubernationem et defensionem*; 12. c.: *causam clericis* helyett *tamen eleemosynis*; 12. c.: *eleemosynis ... et in orationibus ... vacans* helyett vagy az *in* törlése, vagy áthelyezése: *in eleemosynis ...*; 13. c.: *puritatis officia* helyett *pietatis officia*; 13. c.: *hodie* helyett *usque hodie*; 14. c.: *doleo ...*, *quia* helyett *doleo ...*, *quod*; 15. c.: *sermo ... pacatorius* helyett *sermo ... precatorius*; 16. c.: *Cui pater* helyett *Cui cum pater* (vö. B., G.); 16. c.: *coniugijum* helyett *coniugium* (vö. G.); 16. c.: *vim parentis* helyett *uti parentis*; 17. c.: *personarum clamor* helyett *personas, quorum clamor*; 17. c.: *continuatique lacrymarum*

²⁴ Az LV javított szövegének jelentős része, ti. a magyar legendában felhasznált részletek a remélt szövegkiadás elkészültéig is fokozatosan elérhetőek említett elektronikus adatbázisunkban (lásd a 12. jegyzetben).

²⁵ A magyaron kívül cseh fordítása (PRAŽAK) is készült (lásd SRH 795).

²⁶ Az SRH-ban közölt változathoz viszonyítva. Ha a korábbi kiadásokban szerepel az általunk olvasott forma, azt B. és G. rövidítéssel jelezzük.

ItK

Irodalomtörténeti Közlemények
2034. CZXK évfolyam 30. szám

undis copiosam helyett *continuatisque lacrymarum undis copiosis*; 17. c.: **Particularem-que** helyett **Particlaque**; 18. c.: *claustrum sui clausura* helyett *claustrum sui clausura*; 18. c.: *contemptum iniuriam* helyett *contemptum et iniuriam*; 19. c.: **quartodecimo** helyett **quintodecimo**; 19. c.: *lacrimis suis pre* helyett *lacrimis pre*; 19. c.: **veniam** *accipietis* helyett **miserencordiam** *accipietis*; 20. c.: **inextimabilis** *candoris* helyett **inestimabilis** *candoris* (vö. B. jz.); 20. c.: *gradibus* helyett *gradibusque*; 20. c.: *coelum* helyett *celum*; 20. c.: *condescendentibus* helyett *conscendentibus*; 21. c.: *in aere* helyett *in aiera*; 22. c.: *Iauriensi* helyett *Jauriensi*; 25. c.: **de** *eiusmodi rancoribus* helyett *eiusmodi rancoribus*; 25. c.: *suam involvat animam* helyett *suam involvat animum*; 26. c. **vehementer consternata stupore** helyett **vehementi consternata stupore**; 27. c.: **modicum** helyett **minimum**; 28. c.: **pfijissime** helyett **piissime** (vö. G.); 28. c.: *ab ... morte ... vicina liberares* helyett *ab ... morte ... vicina me liberares*; 28. c.: **cum** *teipso ora devocius* helyett **pro** *teipso ora devocius* (**cum** törlendő); 28. c.: **ornata[m]** helyett **ornatam**; 28. c.: **ingre[ss]a** helyett **ingressa**; 29. c.: **iam** *perseveranter ora* helyett **tam** *perseveranter ora*; 30. c.: **tantum[us]modo** helyett **tantummodo**; 30. c.: *ab infancia* helyett *ab infantia tua*; 32. c.: **VII** helyett **XII**; 32. c.: *infra aliquos dies* helyett *infra aliquos dies, quos*; 33. c.: *virginis merita exprimere volens* helyett *virginis merita experire volens*; 33. c.: **Se** helyett **Sed**; 37. c. **gen[er]itricis** helyett **genitricis**; 37. c.: *ad suo itinere plusquam XX-orum rastario- rum* helyett *ad suos itinere plusquam XX-orum (?) rastarum*; 39. c.: **dimid[is]e** helyett **dimidie** (vö. G.); 40. c.: *multis testibus* helyett *multis cum testibus*; 41. c.: **[a]** *marito* helyett **[a]** *marito suo*; 42. c.: **Que[re]m** *cum omnino* helyett **Quem** *cum omnino*; 42. c.: *vitali spiritu aspectu penitus privatum* helyett *vitali spiritu penitus privatum*; 43. c.: **cui[us]dam** helyett **cuiusdam**; 43. c.: *funero* helyett *funer[e]o* (vö. G.); 43. c.: **plangentis matris** helyett **plangens mater**; 44. c.: **benef[ic]iis** *sanitatum* helyett **beneficiis** *sanitatum* (vö. G.); 44. c.: **presentibus** helyett **parentibus**; 45. c.: **Ponsa** helyett **Pousa**; 45. c.: **cont[r]aria** helyett **contraria** (vö. G.); 45. c.: **querulosa** helyett **querulosam**; 46. c.: *sui benefactricis* helyett **sue benefactricis**; 47. c.: **beneficiis acceptis** helyett **pro** **beneficiis acceptis**; 48. c.: *morbo caduco adeo graviter torquebatur ... ter aut quater frequenter mortuus putabatur* helyett: *morbo caduco adeo graviter torquebatur ... ter aut quater ar[r]eptus frequenter mortuus putabatur* (vö. BolK. *acceptus* formája -cc- alatt kipontozva, föléírt -r-rel javítva); 49. c.: **potuerat** helyett **poterat**; 49. c.: **Venientesque** helyett **Veniensque**; 50. c.: **ibi** helyett **ubi** (vö. G.); 50. c.: **pas[s]ionis** helyett **passionis**; 51. c.: **et presentis gratie** helyett **ac presentis gratie**; 52. c.: **Annae ducissae** helyett **dominae Annae ducissae**; 52. c.: **cooperiens** helyett **comperiens**; 52. c.: **esset curatus** helyett **esse curatum**; 53. c.: **Martinus quidam** helyett **Martinus quidam vir**; 54. c.: **agnes** helyett **Agnes**; 54. c.: **contrita** helyett **contracta**; 56. c.: *sacri baptismati fonte* helyett *sacri baptismatis fonte* (vö. B.); 56. c.: *commendaverunt [suffragiis]* helyett *meritis sororis ... commendaverunt*; 56. c.: *plena semper fetus fuit et nunc fruitur sospitate* helyett *plena semper fructus fuit et nunc fruitur sospitate*; 57. c.: **augeretur** helyett **angeretur** (vö. G.); 57. c.: **tam in oculo, tam in toto capite** helyett **tam in oculo, quam in toto capite**; 58. c.: **Ompid** helyett **Ompud**; 58. c.: **amicorum et necessitudine** helyett **amicorum ac neces-**

ItK

Irodalomtörténeti Közlemények
2034. CZXK évfolyam 30. szám

situdine; 58. c.: *horrande* helyett *horrende*; 59. c.: **un** *quolibet* helyett **in** *quolibet* (vö. B., G.); 59. c.: *cunctis diebus vite sue* helyett *cunctis vite sue diebus*.

2. Szövegjavítási javaslatok (emendáció) a magyar legenda (ill. esetenként más származéklegendák) szövegével való összevetés alapján:

1. c.: *vitam et preclara merita ... ad memoriam revocamus, et [laudato] corde et animo Deo in sanctis eius ... scripture commendamus*, vö. J. V. praef.: ... tragen. wir in gedechtnisz. Vnd got in seinen heiligen mit herzen vnd selen loben vnd sagen wir danck.; 17. c.: **in quorum** *potentiis* helyett **in[quorum]** *potentiis* (vö. MargL. 83/16–17: az *kegyetleneknek* hatalmokat); 17. c.: *qui ... nutriebatur* helyett *qui ... nutrieba[n]tur*; 18. c.: *vultuositatibus inconvenientibus abundaba[n]t exacerbantes* helyett *vultuositatibus inconvenientibus exacerbantes* (az utolsó előtti szó törlendő, vö. MargL. 91/25–92/1: alkalmatlan jvevltesekkel meg <se> keserehtven); 21. c.: *ea egrotare sciret* helyett *ea[m] egrotare sciret*; 30. c.: **naribus** *adhererent* helyett **natibus** *adhererent* (MargL. 139/20: az ev sarkaý az ev vtolso evlev felehez ragattak volna, vö. G.); 30. c.: **qui** helyett **quae** (sc. *filia*); 33. c.: *Virgoque hesitans promptius in devocione firmata* helyett *Virgoque hesitans prius in devotione firmata* (vö. MargL. 148/7–8: es ez zyz ky elevzer ketelkedýk vala, J. V. XIII. 5: vnd dy. dy vor nit glauben wolt); 37. c.: **tumata** *nimio* helyett **tumore** *nimio* (vö. MargL. 152/1: az nagy daganagnagmýatta, TóssiL. LXVII. c.: was ir die geschwulst als gross); 39. c.: *ut iudicabant, plurimi[s] catenis vincitus* helyett *ut iudicabant plurimi, catenis* (a magyar szöveg inkább egy „ut iudicabatur a plurimis”-féle változatra utal, vö. MargL. 154/3: mýkeppen sokaktvl jýtletýk vala); 40. c.: *incolumem putarunt* helyett *incolumem presentarunt* (vö. MargL. 155/23–24: egessegben eleue mutatak); 46. c.: *neque ... sui movere presumebat* helyett *neque ... sui movere presumeba[n]t*; 56. c.: *cum pro teneritudine infantilis etatis, cum propter nimiam distantiam habitationis* helyett *cum pro teneritudine infantilis etatis, tum propter nimiam distantiam habitationis*; 56. c.: *cum devotione debita servatam* helyett *cum devotione debita servatum* (sc. *velum*, vö. G.); 56. c.: **infantulum** helyett **infantuli [caput]** (?) (vö. BolK.: infantuli, MargL. 192/1–2: bele takarak az kychýn gyermekeknek fejét).